

BİR TEDAVİ YÖNTEMİ OLARAK "KAN ALDIRMAK" VE KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDEKİ KULLANIMI

Venesection: A Treatment Method and It's Use in Classical Turkish Poetry

"Кровопускание" как метод лечения и её использование в классической турецкой поэзии.

Ahmet AKDAĞ*

Gazi Türkiyat, Bahar 2014/14: 169-187

Özet: Mısır, Roma, Çin, Mezopotamya gibi eski uygarlıklardan beri çeşitli amaçlarla başvurulan kan aldırma, Hz. Peygamber'in bilhassa kendisinin uygulayıp teşvik etmesiyle İslamî geleneğe de önemli bir yer teşkil etmiştir. Kan aldırma, gerek Hz. Peygamber'in konuyla ilgili hadislerinin tesirinden gerekse halka ârız olan bazı hastalıkların tedavisindeki olumlu sonuçlarından dolayı geleneksel tıpta hekimlerce uygulanan bir tedavi usulü olmuştur. Yaşadıkları dönemlerin sosyal, siyasal ve kültürel hayatlarına kayıtsız kalmayan klâsik şairler, hekimlerin kan aldırmanın sebepleri, yöntemleri, zamanları, kullandıkları araç gereçleri ve hekimler dışında kimlerin kan aldıkları gibi hususları çeşitli sanatlarla şiirlerinin estetik bir malzemesi hâline getirmişlerdir. Bu çalışmada, klâsik şiirde doğrudan ya da dolaylı olarak söz konusu edilen kan aldırmanın, tespit edilen beyitlerden hareketle klâsik şairler tarafından nasıl görüldüğü ve hangi bağlamlarla şiire konu edildiği irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: kan aldırma, hacamat, tedavi, klâsik Türk şiiri

Abstract: Not only in such ancient civilizations as Egypt, Rome, China and Mesopotamia up until now, venesection has also had a vital place in Islamic tradition, especially with Muhammad the Prophet, practicing and advising it. Venesection has been a method of treatment practiced in traditional medicine by physicians due to both the influence of the relevant hadiths of the Prophet and the positive results in the treatment of some diseases people suffered from. Employing various literary devices, classical poets, who were not indifferent to the social, political and cultural considerations of their time, made an aesthetic material of their poems why physicians practised venesection, the methods and instruments they used, and who else apart from physicians practised venesection. This study deals with the way the classical poetry mentions venesection directly or indirectly and how and from perspective venesection is perceived by classical poets in their poems.

Key words: venesection, cupping, treatment, classical Turkish poetry

Аннотация: Кровопускание - один из методов лечения использованных древними цивилизациями как Египет, Рим, Китай, Месопотамия; употребление кровопускания пророком ислама и его советы, содействовала развитию этого метода лечения и в исламской цивилизации. Врачи использовали метод кровопускания исходя из хадисов Пророка, а также из-за положительных результатов этого метода в лечении некоторых заболеваний в народной традиционной медицине. Поэты времён классики не остались равнодушным к социальной, политической и культурной жизни своего времени, они использовали метод кровопускания как эстетический материал в своих стихотворениях; причины, способы и инструменты данного метода, а также кем и когда она была использована послужили темой для ихнего искусства. В данной статье обсуждается вопрос,

---

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Trabzon / TÜRKİYE.
angelir.02@hotmail.com

как метод кровопускания, в прямом или переносном значении, было использовано поэтами классиками на примере их стихотворений.

Ключевые слова: кровопускание, хиджама, лечение, классическая турецкая поэзия.

BİR TEDAVİ YÖNTEMİ OLARAK KAN ALDIRMAK

Geleneksel tıpta ahlât-ı erbaa (dört karışım) denen sıvıların, yani kan, balgam, seveda ve safranın dengede bulunmasının, insan sağlığı için son derece önemli olduğuna inanılırdı. Bu sıvılarda görülen dengesizliklerin, hastalıkların temel nedeni olduğu düşünülür ve ona göre çeşitli tedavi yöntemleri uygulanırdı (Pala 2007: 12). Mesela kanın artması ya da çoşması ile ilgili olduğu düşünülen hastalıklarda kan aldırma, başvurulan bir tedavi yöntemi idi.

İslamî gelenekte kan aldırma "hacamat (İng. cupping)" terimiyle karşılanır. Hacamat Arapça "hacm (حجم)" kökünden gelip "emmek" anlamını taşır. Hacamat işlemini yapan kişiye ise "haccâm" denir. Hacamatla kan almanın birkaç usulü bulunur. Bunlardan birinde "vücudun istenen yerine kan toplamak için, küçük bir fanus ters tutularak içine süratle sokulup çıkarılan bir alev vasıtasıyla havası boşaltıldıktan sonra vücuda kapatılır], böylece kanın üzerindeki hava basıncının azaldığı o kesime hücum etmesi sağlanılır." (Köşe 1996: 422). Bu usule, kuru hacamat denir. "Kuru hacamatın amacı kılcal damarlardaki kanın o bölgeye akışını sağlamak, böylece yakın bir bölgedeki kanamayı durdurmak veya vücudun o kısmını ısıtmak yahut özellikle bazı cilt hastalıklarında derideki kan deveranını arttırarak tedaviye katkıda bulunmaktır." (Köşe 1996: 422). Halk arasında bu işleme "şişe çekmek" adı verilir. Bir diğer yöntem ise, kanlı hacamattır ki geleneksel hekimliğimizde en çok bu yöntem tercih edilmiştir. Kanlı hacamatta kılcal damarlardan kan almak için kanın alınacağı yerde deri, neşterle çizildikten sonra üzerine fanus veya ağzı geniş bir cam şişe oturtulur. Böylece vücuttaki kirli kan, fanus veya şişe tarafından emilmek suretiyle dışarı çıkar. Kan almak suretiyle yapılan tedavi "fasd", bu tedaviyi uygulayan kişi de "fassâd" adıyla anılır. Eskiden insanlar, kimi zaman sülûkle kan aldırma yöntemine de başvurmuşlardır (Köşe 1996: 422).

Kan aldırmanın ilk defa kim tarafından nerede ve ne zaman uygulandığı ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Yavuz Unat ile Esin Kâhya bu uygulamanın eski Mısırlılardan itibaren bir tedavi yöntemi olarak geliştirilip kullanıldığını, M.Ö. 1550 yılında yazıldığı var sayılan Ebers Papirüsü'nde konu ile ilgili bilgi verildiğini bildirirler. Aynı araştırmacılar, Hippokrates (M. Ö. 460-377)'in *Corpus* adlı eserinde tıpta kanın önemini vurgulayıp kan alma işlemini bir tedavi yöntemi olarak uyguladığını ve kan almanın bilimsel bir boyut kazanmasında en önemli rolü Celsus (M. Ö. 300'ler)'un üstlendiğini ileri sürerler (Unat, Kâhya 2006: 1-2). Yunan tıbbının büyük hekimi Galen (M. S. 131-210), İslâm dünyasının meşhur âlimlerinden İbn-i Sînâ (M. S. 980-1037) ve Zehrâvî (M. S. 936-1013) de kan aldırma yönteminden bahsetmişlerdir. Bu tedavinin Çin, Moğol, Roma, Mezopotamya vb. uygarlıklarda da asırlar öncesine uzanan bir tarihi vardır.

Kan aldırma -hacamat- Peygamberimiz (s.a.v) tarafından da bizzat uygulanan ve tavsiye edilen bir tedavi yöntemidir. Hz. Peygamber, kan aldırmanın faydalı olduğu ile ilgili "Bu nedir biliyor musun? Bu hacamattır. Bu sizin başvurduğunuz tedavi yollarının en hayırlısıdır." (Canan 1995: 300) buyurmuştur. İbn-i Abbas, Hz. Peygamber'in Miraç gecesi, meleklerden oluşan bir topluluğa her uğrayışında kendisine meleklerin "Hacamat olmaya devam et! Ümmetine de hacamat olmalarını emret." (Canan 1995: 323) buyurduklarını nakleder.

Hz. Peygamber'in kan aldırmanın zamanı ile ilgili olarak "Kim ayın on yedisinde, on dokuzunda ve yirmi birinde hacamat olursa her hastalığa karşı şifa bulur." (Canan 1995: 317), "Kimin hacamatu ayın on yedi salısına rastlarsa, sakın hacamat olmayı ihmal etmesin." (Canan 1995: 318) buyurdukları rivayet edilmektedir. Kan aldırmanın bu günlerde tavsiye edilmesinin sebebiyle ilgili olarak İbn-i Sînâ şu açıklamayı yapmıştır:

Ayın ilk ve son birkaç günü hacamat yapılmamalıdır. İlk birkaç günde hıtları faaliyete geçirmek zordur. Bunun yanı sıra, son birkaç günde hıtların faaliyetinde bir hayli azalma vardır. Böylece hacamatın ay ortasında yapılması en iyisidir. O zaman ay dolunay durumunda olduğundan, hıtların gerilim ve faaliyeti dikkati çeker. Dolunayın etkisi o kadar büyüktür ki, beyin bile kafatası içinde şişer ve nehirlerdeki ve kanallardaki su, onun (Ay) med cezir etkisiyle yükselir (İbn-i Sînâ 1995: 333-334).

Hadislerin bildirdiğine göre hacamatın, ayın on yedi, on dokuz ve yirmi birinde; pazartesi, salı ve perşembe günlerinde yapılması daha faydalıdır (Yılmaz <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/hz--peygamber-s-a-s-ve-hacamat-kan-aldırma>: 08.09.2013). Kan aldırma için en uygun mevsim ise bahardır. Bunların yanı sıra Hz. Peygamber'in kan aldırma ile ilgili başka hadisleri de rivayet edilir (bkz. Canan 1995: 300-324).

Günümüzde de bazı hastalıkların teşhis ve tedavisi için kan aldırma yöntemi devam etmektedir. Ancak, geleneksel tıptaki "hacamat" ve "fasd etme" metotları eskiye nazaran önemini yitirmiş, daha pratik ve güvenilir olan damardan şırınga ile kan alma yöntemi rağbet kazanmıştır.

KAN ALDIRMANIN FAYDALARI

Vücuttaki kirli kanın dışarı atılması ve kan fazlalığından dolayı meydana gelen hastalıkları gidermek amacıyla uygulanan kan aldırma yönteminin birçok faydası vardır. Tıbb-ı Nebevî'de iki omuz başı arasından kan aldırma; omuz ve boğaz ağrılarına, omuzdaki şahdamarı kollarından olan damarlardan kan aldırma; baş, diş, kulak, burun, boğaz ve göz ağrılarına, çene altından kan aldırma; yüz, diş ve boğaz ağrılarına, ayak üzerinden kan aldırma; uyluklar ve bacaklardaki yaralara, âdet kanının kesilmesine, göğsün altından kan aldırma; uyluk çıbanlarına, uylukta meydana gelen kaşıntı ve sivilcelere, mafsal ağrılarına, bâsura, sırttaki kaşıntılara, koldaki damarlardan olan bâsilik damarından kan aldırma; karaciğer ve dalaktaki harare-

tin giderilmesine ve bunlarda kan çoğalmasından meydana gelen şişliklere, karındaki ağrı ve sancılara, koldaki atardamardan kan aldirmek; vücutta kanın çoğalması ve bozulmasından dolayı meydana gelen hastalıklara, boyundaki şah damarından kan aldirmek; dalak ağrısı, nefes darlığı ve alında meydana gelen ağrılara karşı faydalı olduğu belirtilmiştir. Beyin rahatsızlıklarında baştaki damardan, göğüs hastalığı için akciğerle ilgili damardan, siyatik ve eklem ağrıları için siyatik damarından, âdet kanamasını söktürmek için ayak parmaklarından kan aldirmek gerektiği vurgulanan diğer hususlardır (Karabulut 2006: 378).

Hacamat aynı zamanda bağışıklık sistemini kuvvetlendirip vücuda direnç kazandırır, kan üretiminden sorumlu organları uyarır, kan ve dokulardaki gaz ve toksinleri atar, ödemleri çözer, beyin fonksiyonlarını canlandırır, ağrıları giderir ve hastalıkları önler (<http://www.hacamat.net/Hacamat/hacamat-in-faydalari.html>: 08.09.2013). Bunların dışında kan aldirmenin daha birçok faydası bulunmaktadır. Hamamdan çıkanlar, hastalığı nüksedenler, yaşlılar, midesi zayıf olanlar, çocuklar, hamile kadınlar, lohusalar, âdet kanaması olan kadınlar vb. kişilerin ise kan aldirması uygun değildir (Karabulut 2006: 380).

KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNDE "KAN ALDIRMAK"

Klâsik şairlerimiz sarılık, sıtma, baş ağrısı, nazar, üşütme, zehirlenme, kuduz, delilik, soğuk algınlığı, yaralar, kırıklar, göz hastalıkları, psikolojik hastalıklar, bel ağrıları gibi birçok hastalıktan ve bu hastalıkları tedavi usullerinden bahsetmişlerdir (Yeniterzi 1998, Kuzubaş 2006, Kemikli 2007). Eskiden uygulanan tedavi yöntemlerinden birçoğunun, klâsik şiirimizde birer estetik malzeme olarak kullanıldığı görülebilir. Geleneksel tıpta bir tedavi metodu olarak kullanılan hacamat, hayata dair pek çok kesiti sanat yapmak gayesiyle şiirlerine taşıyan klâsik şairler tarafından da şiire konu edilmiştir. Birbirinden farklı dönemlerde yaşayan şairlerin divanlarında, bu tedavi usulünün, belirli başlıklar altında toplanabilecek şekilde işlendiği görülebilir. Klâsik şiirimizde kan aldirma ile ilgili beyitlerin muayyen bir terminolojisi vardır. Bu terminoloji şu terimleri ihtiva eder: Hacâmat (kan aldirma), haccâm (kan alan), ihticâm (hacamat olma), mihcem (hacamat şişesi), mihceme (hacamat şişesi), neşter (hekim bıçağı), mibza' (kan alacak alet), mibzag (kan alacak alet), müftasîd (kan alan, kan alıcı), fassâd (kan alma), fassâd (kan alan, hacamatçı), reg (damar), reg-zen (kan alıcı, damardan kan alan), fîsâd (kan alma, damardan kan çıkarma), iftisâd (kan alma), idmâ' (kan alma), mefsûd (kan alınmış, kan alınan), musrif (kuru hacamat), dem (kan), naklü'd-dem (kan aktarma), netha (vücuttaki kan suyunun veya başka bir sıvının bulunduğu yerden dışarıya sızması), nefz-i çâh (kan gitme, kanama), hûn (kan), hûn-rîz (kan döken), hûn-âlûd (kana bulanmış), hûnî (kanlı, kan dökmeye meyilli), hûn-pâş (kan döken), hûn-germ (kanı sıcak), seffâk (kan dökücü), sefk-i dimâ' (kan dökme, kan dökücülük), seyelân-ı dem (kan akma), şişe çekmek (kan

çekmek, kan almak), çektürmek (kan aldırarak), aktarmak (kan akmak), mişrat (hekim bıçağı), tabîb (hekim, doktor).

Klâsik şiirimizde kan aldırma, aşağıdaki başlıkların ifade ettikleri bağlamlarda kullanılmıştır:

a. Kan Aldırmanın Doğrudan Tedavi Yöntemi Olarak Kullanılması

Eski tıpta kan aldırmanın birçok hastalığa iyi geldiğine inanıldığından kan aldırma toplumda önemli bir yer teşkil etmiştir. Geçmişte zehirlenme veya yaranın enfekte olmasını önlemek için hastanın yarısından bir miktar kan akıtılarak ve yakın zamanlara kadar hipertansiyon ile kalp yetmezliğine bir tedbir olarak başvuru kan aldırma yöntemi, özellikle vücudun değişik yerlerindeki ağırları dindirmek için de uygulanan bir metot olmuştur (Yeniterzi 1998: 98).

Humma, vücudun hararetinin artması sonucu zuhur eden bir hastalıktır. Damar- dan veya deriden kan aldırmanın hummanın tedavisinde faydalı olduğu düşünülmüştür (Karabulut 2006: 585). Nitekim Şaban Şifai, çocuklarda görülen hummanın tedavisi için "*Hummanın ilacı etfal ve sibyanın baldırlarından ve kulaklarından hacamat olunup mümkün olduğu mertebede soğutucu şeyler vereler...*" (Şafak 2010: 289) cümlesini sarf eder. Şeyh Gâlib, aşağıdaki beyitte hummanın tedavisi için kan aldırmanın önemi- ne değinir:

Kimi dedi işte derd-i hummâ
Fasd eylemeyince böyledir ha (Hüsün ü Aşk, 1207. beyt)

[*Kimisi, işte humma hastalığı! Kan aldırmaymca böyle olur, dedi.*]

Soğuk algınlığı ile bel ağrıları dindirmek amacıyla müracaat edilen tedavi yöntemlerinden birisi de -yukarıda hacamatla kan aldırmanın usullerinden bahsedilir- ken değinilen kuru hacamat- şişe çekmektir (Kemikli 2007: 33). "Şişe çekmek" tabiri şiirlerde genellikle hem sağlığın korunması amacıyla başvuru bir tedavi yöntemi olarak hem de şarap içme anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılır. Nitekim aşağıdaki beyitte, hekimin verdiği şurubun gam derdine etki etmeyeceği vurgulanmış ve bu derdin devasının, şarap içmek / kan aldırarak olduğu belirtilmiştir:

Sıhhat istersen sakın çekme tabîbin şerbetin
Mihnet-i gam derdine gâyet devâdır şişe çek (Hayâlî, G. 295/2)

[*Sağlığıma kavuşmak istersen sakın hekimin verdiği şuruptan içme.
Gam sıkıntısının derdine en iyi ilaç içki içmektir / kan aldıraktır.*]

Sünbül-zâde Vehbî'nin aşağıdaki beytinde, "şişe çektirmek" tabiri doğrudan kan aldırarak anlamında kullanılmıştır. Zâhid şişe çektirdiğinde / kan aldırıldığında, hacamat şişesi zâhidin kıldığı şarap şişesinin intikamını almak için zâhidin kanını emmiştir:

Şişe çekdirmiş işitdim zâhid-i mînâ-şiken

Kanunu içmiş de almış âbgîne kînesin (Sünbül-zâde Vehbî, G. 206/3)

[Duydum ki şişe kran zâhid şişe çekdirmiş / kan aldirmiş. Hacamat şişe-
si, zâhidin kırdığı şişenin intikamını almak için zâhidin kanunu içmiş.]

Kan aldirmek, insan mizacını etkileyen dört sıvıdan sevdânın artmasıyla ârız olan sevdâvî hastalıklar için de bir tedavi yöntemidir. Ahmedî, *İskender-nâme*'de kederin, vücudun hararetini yükseltmesiyle sevdânın dengesinin bozulduğunu, bu dengeyi tekrar sağlamak için -özellikle de şah damarından- kan aldirmek gerektiğini söyler. Şair ayrıca Gülşah'ın şah damarından akıtılan kanın, yerde Gülşah ve İskender isimlerini yazdığını da belirtir:

Çün harâret toldı kaygudan harâc
Fasd oldı def'-i sevdâya ihtiyâc

Fasd itmege çü fassâd itdi kasd
Şâh kîfâlindan ol dem itdi fasd

Dirler itdüğünde fasda şâh kasd
Gülşaha dahı gereklü oldı fasd

Kanı-y-ıla kim dökilürdi şâhun
Adı yazılurdu yirde Gülşahun

Fasd-ıla kîfâlî ki anun dökdi kan
Yirde İskender yazıldı ol kan revân (İskender-nâme, 1617-1621. beyitler)

Kan aldirmek, bazen göz ağrısı çekenler için bir tedavi yöntemi olarak kullanılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) kan aldırmanın gözlere iyi geldiği ile ilgili olarak "*Haccâm ne iyi kuldur; (fazla) kanı giderir, beli hafifletir, gözü parlattır.*" (Canan 1995: 323) beyanında bulunmuştur. Hezârfen Hüseyin Efendi, *Tuhfetü'l-Eribî'n-Nâfia Li'r-Rûhânî ve't-Tabîb* adlı eserinde göz ile ilgili hastalıkların nasıl tedavi edileceğinden bahsederken kan aldirmaya da değinir: "...eger gözde humret olursa ve urûklar dahı tolu ise ilâcî budur ki kîfâlden fasd ideler ve nukrdan hacâmat ideler..." (Tokat 2012: 73). Za'îfî, göz ağrısından muzdarip kişilerin kan aldirmaları gerektiğini şöyle vurgular:

Kamu ugradı derd-i çeşme el-hak
Ki aldı göz nûrın kara bakmak

Kimi hoş oldı fasda itmedin kasd
Kimi olmadı itmeyince ol fasd (Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî, 154a/11-12)

[Doğrusu hepsi göz hastalığına yakalandı ve karaya bakmak onların gözlerinin nurunu aldı. Kimi kan aldırma niyetlenmeden iyileşti. Kimi ise kan aldırmadan iyileşmedi.]

Kan alıcının iğnesi veya neşteri her ne kadar can acıtsa da hasta için kesinlikle faydalıdır:

Dermend-i günehe hâr-ı rehün nâfi'dür
Ne kadar nâfi' ise hastaya nîş-i fassâd (Nâbî, K. 2/120)

[Kan alıcının iğnesi hastaya ne kadar faydalı ise günah işleme korkusuyla tasalanan kişiye senin yolunun dikenleri de o kadar yararlıdır.]

Âzâr virür câna velî nef'i mukarrer
Gûyâ ki nasîhat dilidür neşter-i fassâd (Nâbî, G. 49/2)

[Hacamatçının neşteri nasihat eden bir dile benzer. Her ne kadar can acıtsa da -sonuçta- kesinlikle yararı görülür.]

b. Âşık-Maşuk İlişkisi ve Hacamat

Klâsik şiirimizde sevgilinin bakışının bir yay gibi oklarını fırlatıp âşığın yüreğini, gönlünü, sinesini delip bu suretle âşığa zulmettiği ile ilgili belki binlerce beyit, hayal unsuru ve teşbihe rastlamak mümkündür. Kimi zaman da sevgilinin bakışı ve kirpiklerinin, kan alıcı (hacamatçı) görevini üstlenmesi de bu hayale dayanır. Sevgili bir hacamatçı olarak tahayyül edilip âşığın kanını akıtırken, dilberin kirpikleri neşter, feleklerse hacamat şişesi vazifesini görür. Böyle bir tasavvuru işleyen Nedîm'in aşağıdaki beytinde, sevgilinin gaddarlığı, onun bir hacamatçı olarak düşünülmesi sonucunu doğurmuştur. Şaire göre bütün felekler, sevgilinin bakış neşterinin akıttığı kanlarla dolmuştur:

Dahı gelmez kelâl ol neşter-i ser-tûz-i müjgâne
Felekler şişe-i haccâma döndü kanlı yaşımdan (Nedîm, G. 106/4)

[Sevgilinin keskin kirpikleri yorulmak bilmez. Bu yüzden felekler, kanlı yaşımdan hacamatçı şişesine döndü.]

Kâse, tas, taşt kelimeleri hacamat şişesi anlamında kullanılır. Akıtılan kanın toplandığı bu şişe için kimi zaman -yukarıda görüldüğü gibi- felekler, kimi zamansa âşığın gözleri bir benzetme unsuru olur. Beyânî'nin aşağıdaki beytinde âşığın göz çanağı, hacamat şişesi olarak nitelenmektedir:

Reg-i dilden akıdur nişter-i gamzen kanum
Çeşm-i pür-hûnum olursa n'ola taşt-ı fassâd (Beyânî, G. 72/2)

[Bakışının neşteri gönül damarından kanımı akıtır. Kan dolu gözlerim kan alıcının leğeni gibi kanla dolarsa şaşılmamalı.]

Beyânî'nin kullanımına benzer bir durum Haşmet'in aşağıdaki beytinde de söz konusudur. Haşmet, mübalağalı bir anlatımla sevgilinin bakışı aklına geldiğinde bile gözlerinin hacamat taşı gibi kanla dolduğunu söylemektedir:

Geçerse nîşter-i hûn-rîz-i gamzen fikri hâtırdan
Dönerdi kâse-i çeşm-i hayâlîm tâs-ı fassâda (Haşmet, G. 220/2)

[Bakışının kan akıtıcı neşterinin fikri hatıra geldikçe hayal görmemi sağlayan gözümün kâsesi kan alıcının tasına dönerdi.]

Şairliğinin yanı sıra aynı zamanda tabipliğiyle de bilinen Ahmedî, aşağıdaki beyitte vücudun belli bir bölgesinde kanın toplanması durumunda ne yapılması gerektiğini açıklar. Şair, yüreğinde biriken / toplanan kanı dağıtmanın çaresi olarak kan aldirmayı gösterir. Bu işlemi gerçekleştirmek için de sevgilinin bakışlarına ihtiyaç vardır. Çünkü sevgilinin bakışları tıpkı hacamatçının neşteri gibidir. Kurulan hayalde gönül kanı (hûn-ı dil)¹ ifadesinin, üzüntü ve kedere işaret etmesi de ayrıca dikkat çekmektedir. Şair, aslında gönlündeki elemin, sevgilinin keskin bakışıyla giderilebileceğini dile getirmektedir:

N'ola urur-ısa gamzen yüregüme neşter
Dem imtilâsına çâre hacâmât-ıla-durur (Ahmedî, G. 175/6)

[Bakışın yüreğime neşter vurursa şaşılmamalı. Çünkü kanın toplanmasına çare, kan aldirmaktır.]

Sevgilinin kan gibi kırmızı olan dudağına kavuşma hasretinden dolayı âşğın gönlü kan tutar, kanla dolar, yani hüzenlenir. Bu hüzen, âşğı hasta eder. Bu hastalığın ilacı ise, bakış neşteriyle âşıktan kan alınmasıdır. Karamanlı Aynî aşağıdaki beyitte bu durum üzerinde durur. Ayrıca "kan tutmak" deyimini "kan görmeye dayanmamak, kan görünce bayılmak" anlamlarına gelir.² Âşık, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı dudağını görünce kan tutmuşçasına kendinden geçmektedir.

Dili kan dutdı la'lin hastasıdır
Devâsiçün gözün kan almağ ister (Karamanlı Aynî, G. 136/6)

[-Ey sevgili! Âşğın- gönlü senin dudağımın hastası olduğundan kan tuttu. Bu derde devâ olmak için gözün kan almak ister.]

Yâver'in aşağıdaki beytinde "kana tutulmak" ifadesi geçmektedir. Beyitten anlaşıldığı kadarıyla, bu deyim, "kan akıtılmasını gerektirecek bir hastalığa yakalanmak"

¹ hûn-ı dil: acı, aşırı üzüntü (Kanar 2008: 617).

² Kan tutmak: 1. Adam öldüren kişi, korku, heyecan gibi sebeplerle olay yerinden dizinin bağı çözülüp kaçamamak, donup kalmak, şok geçirmek. 2. Kan görünce bayılmak (Yurtbaşı 2012: 356).

karşılığında kullanılmaktadır. Yâver, kana tutulan bir kimsenin çaresinin kan aldır-
mak olduğunu söylemektedir. Onun için kana tutulan kişi, kan alıcıyı görünce mut-
luluk duymaktadır. Âşığın tabibi, hacamatçısı sevgilidir. Bundan dolayı âşık, kan
aldırmaktan ayrı bir sıhhat kazanır ve keyif duyar.

Gönül bî-hûş kaldı neşter-i gamzenle bir kan al
Girifte-hûn olan elbet olur fessâddan mahzûz (Yâver, G. 93/3)

[Gönül kendinden geçti. Bakışının neşteriyle bir kere kan al. Çünkü
kanı coşmuş / kana tutulan kişi kan alıcıdan haz alır.]

Nedîm'in aşağıdaki beytinde, sevgilinin zulmedip kan döküşü, onun usta bir ha-
camatçı olmasına bağlanmıştır. Bu şekilde şair, sevgilisinin zalimliğini hafifletmeye,
ondan gelen cefayı hoş göstermeye çalışmıştır:

Şerbet-i la'lindeki hâsiyyeti bilmem ve lîk
Nişter gamzen aceb üstâd imiş kan almada (Nedîm, G. 136/5)

[Senin la'l dudağının şurubunun niteliğini bilmem, ancak neşter ba-
kışın kan almada büyük bir üstatmış.]

Sevgilinin bakışlarının kan almada büyük bir üstat olduğu, Mesîhî'nin aşağıdaki
beytinde de dile getirilmiştir. Bu üstatlığa delil ise âşığın kanını uzaktan dökmesidir
(Özkan 2007: 560):

Ne hoş üstâd olur cerrâh-ı gamzen
K'ırakdan neşteriyle kan uğurlar (Mesîhî, G. 72/3)

[Bakış cerrahın ne büyük bir ustadır ki uzaktan neşteriyle kan akıtır.]

Aşağıdaki beyitte Âsaf, sevgilinin kan almayı hacamatçıdan öğrendiğini vurgu-
lamıştır. Sevgilinin kan almada kullandığı alet neşter değil, bakışlarıdır. Onlar, âşığın
gönlüne saplanır ve orada onulmaz bir yara açarlar. Bu düşünce, eski şiirde "âşık
olma"nın timsalidir. Beyte göre, fassâdın neşterle yaptığını, sevgili bakışlarıyla -
ustaca- yapabilmektedir:

Atup müjgânları tîrini urdı bu dil ü câna
O tîr-endâzı gör kan almağı fassâddan görmüş (Âsaf, G. 447/3)

[Kırpıklarının oklarını atıp bu gönle ve cana sapladı. O kan alan sev-
giliyi gör ki kan almayı kan alıcıdan öğrenmiş.]

Cesârî'nin beyti de bu minval üzere değerlendirilebilir:

Bir gamzesi neşter güzele hoş nazar itdim
Amân zaman virmedi bu kanımı aldı (Cesârî, G. 554/4)

[Bakışı neşter gibi keskin olan bir güzele şöyle iyice bir baktım. Ancak
o güzel hiç fırsat vermeden kanımı aldı.]

Kan aldırma, aşk derdine yakalanan hastalar için de bir tedavi yöntemidir. Mostarlı Hasan Ziyâî aşağıdaki beytinde; âşığın hastalığının, sevgiliye aşkıdan ileri geldiğini ve bu hastalığın ancak ruh ve gönül doktoru olan sevgilinin, âşığın kanını almasıyla tedavi edilebileceğini söyler:

Düşmüşem derdine diñ yâra ki kanum döksün
Marazum var o tabîb-i dil ü cân kan alsun (Mostarlı Hasan Ziyâî, G. 359/4)

[Sevgilinin aşkının derdine düşmüşüm, sevgiliye söyleyin ki kanımı döksün. Hastalığa yakalandım, o gönül ve ruh doktoru kan alsın.]

c. Tabiat Unsurları ve Kan Aldırma

Klâsik şiirimizde tabiat unsurları kullanılarak çok sayıda teşbih ve mazmun vücuda getirilmiştir. Özellikle bahar mevsimi havaların ısınmaya başlaması, tabiatın canlanması, çiçeklerin açması, mesirelere gidilmesi, sohbet, eğlence, ayş ve işret mevsimi olması vb. özellikleriyle şairler tarafından en çok ele alınan tabiat unsurlarındandır. Bu mevsimde yapraklarını döküp bütün bir kış boyunca örtüsüz bir hâlde duran bitkiler dirilirler. Gül, lale, nergis, yasemin, sümbül, karanfil, menekşe, fesleğen gibi tabiatı canlandırıp doğaya renk katan bitkiler, baharın müjdeleyicisi olarak yüzlerini gösterirler. Tabiatta görülen canlanma ve buna bağlı olarak meydana gelen değişiklikler, insanın mizacı, ruhu ve psikolojisi üzerinde de etkili olur. Ahmet Talat Onay, baharda vücuttaki kan dolaşımının değişmeye başladığını, kanın beyindeki akıl hücrelerine fazla hücum etmesiyle insanda cinnetin meydana geldiğini, bunun için eski tıpta mayıs ayında kiraz çıkmadan evvel kan aldırmanın birçok hastalığı önleyip hastalığa sebep olan maddeleri vücuttan attığını söyler (Onay 2009: 83).

Klâsik şiirimizde, güzelliğiyle sevgiliyi temsil eden gül, renginden dolayı kan ile çeşitli mecaz ve teşbihlere konu olmuştur. Gül, eski toplum hayatında sadece süs veya süslenme eşyası yerinde kullanılmayıp aynı zamanda tıbbî bir tedavi bitkisi olarak da yer almıştır (Özkan 2005: 39).

Gülün henüz açılmamış hâline gonca denir. Emrî'nin aşağıdaki beytinde goncanın, gülün yaprağından kan almak isteyen çimen neşterini görünce renginin kızardığı vurgulanmıştır. Burada kan alıcı, çimenliktir. Çimenliğin otlarının sivri başları neşter görevindedir. Çimenlik, neşterini uzatınca gonca korkusundan kan gibi kırmızı renege bürünmektedir:

Kan mı tutdı gonca-i hamrâyı bu dem ki tutar
Şâh-ı gülden fâsd için pirûzeden neşter çemen (Emrî, K. 2/8)

[Kırmızı goncağı kan mı tuttu ki gülün yaprağından kan almak isteyen çimenin yeşil neşterini görence kan kırmızısı kesildi.]

Hayâlî Bey'in aşağıdaki beytinde, yine "kan tutmak" deyimini ile karşılaşmaktayız. Gerek Emrî'nin, gerekse Hayâlî'nin beyitlerinde; gülün, kan tutunca hacamata başvurması, eskiden kan tutunca hacamat yapıldığı şeklinde bir uygulamanın bulunduğunu düşündürmektedir. Beyitte gül, insana gülün dalları ise insanın kollarına teşbih edilmiştir. Aynı zamanda gülün dikenleri de kan almak için kullanılan neşterdir:

Gülü kan tuttuğu dem nişter-i hâr ile fasd etti
Ana her şâh-ı gülün bir letâfet-bahş bâzûdur (Hayâlî, G. 86/3)

[Gülü kan tuttuğu vakit diken neşteri ile kan aldırdı. Her gül dalı onun güzel bir koludur.]

Günümüzde olduğu gibi eskiden de vücudun herhangi bir yerinden kan alındıktan sonra kan alınan yerin üzerine kanamanın durması için pamuk sarılırdı. Necâtî Bey aşağıdaki beyitte; gül bahçesinde güllerin açılmasıyla birlikte her tarafın kırmızıya döndüğünü ve kan almak için gelen sevgililerin gülden pamuk ile kan aldıklarını söyler. Eyüp Akman, "pamuk ile yüzünden kan almak" deyimiyile ilgili Kastamonu ve civarında yanakları al al olan sağlıklı insanlar için "yüzünden pamukla kan alınıyor" ifadesinin kullanıldığını belirtir (Akman 13.09.2013: 73). Ayrıca "yanağından / yüzünden kan damlamak" deyimini, çok sağlıklı ve semiz olmak anlamında kullanılır (Yurtbaşı 2012: 454). Necâtî Bey'in beytini bu bağlamda değerlendirebiliriz:

Bir tarâvet tuttu gülşen kim semen-berler gelip
Fasd ederse gül yüzünden penbe ile kan alır (Necâtî Bey, G. 202/5)

[Gül bahçesi o kadar güzelleşti ki yasemin göğüslü sevgililer gelip kan almaya niyetlenseler, gülün yüzünden pamuk ile kan alırlar.]

Bahar mevsiminde havaların ısınması ile birlikte vücuttaki kan da ısınır ve coşmaya başlar. Vücuttaki kan deverânını normale döndürmek için kan aldırmak gerekir. Fuzûlî, bu durumun bahar mevsiminde güllerde de vuku bulduğunu bildirir. Gül fidanının vücudunda kandan dolayı düğümler oluşur. Bu durumu gören rüzgâr hekimi, gülden kan almak gerektiğine hükmeder. Rüzgâr hekiminin bu kararıyla gül bahçesi, güllerden alınan kanla kıpkırmızı olur. Şair, aynı zamanda normal bir tabiat hadisesi olan baharın gelmesiyle gül bahçesinde güllerin açılıp her tarafın kırmızıya bürünmesini, güllerden akıtılan kana bağlayarak hüsn-i ta'lîl yapar:

Boyandı kanı ile safha-i çemen gül gül
Meger ki fasdına hükm eylemiş tabib-i hevâ (Fuzûlî, K. 1/135)

[Fidanın kanı ile çimenlik -gül bahçesi- gül gül kana boyandı. Sanki rüzgâr hekimi, kan aldırması gerektiğine hükmetmiş.]

Hevâ fassâdı çekdi hârdan neşter meger bildi
Ki düşmüştür girih gül-bünlerin a'zâsına kandan (Fuzûlî, K. 25/6)

[Hava kan alıcısı güllerin organlarında -kollarında- kandan düğümle-
rin oluştuğunu görünce diken neşterini çekti.]

Baharın başlangıcı olarak kabul edilen nevrusun, klâsik şiirimizde bahar ve tabi-
atla ilgili birçok kelime ile ilişkilendirildiğini görmek mümkündür. Münîrî aşağıdaki
beytinde, nevrus geldiğinde kan aldırma gerektiğini söyler. Şair, kan aldırma işini /
hacamatçı görevini baharın ilk açılan çiçeklerinden nergise yükler. Nergis, gülden
kan almak için neşter çeker:

İrişdi çün dem-i nev-rûz şâhid-i gülden
Diler ki fasd ide bes çekdi nişter nergis (Münîrî, K. 16/14)

[Nevruz vakti geldi. Nergis, kırmızı gülden kan almak istediği için
neşter çekti.]

Gülün dikenleri, genellikle gülden kan almak için neşter vazifesini görür. Rahmî
aşağıdaki beyitte, görünen o dikenlerin diken değil, nevrusun kan almak için eline
aldığı neşter olduğunu söyler:

Hâr sanma ki diler sâ'id-i gülden ala kan
Aldı fassâd gibi destine nişter nevrûz (Rahmî, K. 7/11)

[Sanma ki diken, gülün kolundan kan almak istiyor. Nevruz, fassâd -
kan alıcı- gibi eline neşter aldı.]

Aşağıdaki beyitte, kırmızı lalenin topraktan serpilip açılmaya başlaması, farklı bir
sebebe bağlanmaktadır. Şaire göre topraktan çıkan lale değil, bahçenin kan aldırma-
sıyla topraktan akan kandır:

Sanma ki cûş idüp lâle-i gül-gûn çıkdı
Neşter-i hârî reg-i bâğa urup hûn çıkdı (Enderûnlu Halîm, G. 84/1)

[-Yerden- gül renkli lâlenin coşup çıktığını sanma. Diken neşteri ba-
ğın damarına vuruldu ve kan aktı.]

Şeyh Gâlib, hacamatı feleklerden ya da zamaneden şikâyet için kullanır ve bu un-
surları fassâda benzetir. Onların, işlerini çok iyi yaptıklarını ve kan akıtmak husu-
sunda, işlerini asla aksatmadıklarını söyleyerek gaddar olduklarını vurgulamıştır:

Kan alma lâzım olur gâhî tab'-ı devrâna
Tehâvün eylemez ol demde hâzikân-ı umûr (Şeyh Gâlib, K. 20/7)

[Feleğin tabiatı kimi zaman kan dökmeyi gerektirir. Bu işin uzmanla-
rı, o zaman yaptıkları işi aksatmazlar.]

d. Memduhun Adaletine İşaret Eden Hacamat

Adalet, klâsik şairlerimizin, kasidelerinde üzerinde en çok durdukları konulardandır. Şairler, padişah ya da diğer devlet adamlarını överken, bir yöneticide bulunması gereken önemli özelliklerden birinin adalet olduğunu söylemişlerdir. Böylece şairler, devlet adamlarının adaletinden bahsettikleri beyitlerde, ideal ve âdil bir yönetici portresi çizmişlerdir.

Nefî, Veziriazam Nasûh Paşa'nın adaleti sayesinde memlekette düzenin kurulduğunu, hacamatçının akıttığı dışında kimsenin kanının dökülmediğini dile getirir. Hacamatçı da insanların hastalıklardan arınıp daha sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri için kan akıtmıştır:

Ne cânî var ki zamânında kimsenin döke kan
Meger ki sıhhat-ı cism-i alîl için fassâd (Nefî, K. 30/41)

[Onun zamanında hasta canın sağlığı için fassâdın akıttığı dışında kimsenin kanını dökecek bir gaddar yoktur.]

Mezâkî, hacamatçının leğeni ile neşterinin düşmanın kanını akıtmak için kullandığını belirtir. Padişahın adaleti, düşmanın kanı dışında kimsenin -hacamat için bile- kanının akıtılmamasını sağlamıştır.

Âmâde-i şiryân-ı adûdur nazar eyle
Taşt-ı hiref ü neşter-i fassâdı görürsen (Mezâkî, K. 29/24)

[Hacamat leğeni ile kan dökücü neşteri görürsen bak. Onlar dahi düşman damarlarının kanını akıtmaya tahsis edilmiştir.]

Atâyî'ye göre padişahın lütf zamanında zemin ve zaman, sarraf kesesi gibi bolluk ve zenginlikle dolmaktadır. Ancak o gazaba geldiğinde zemin ve zaman, bir hacamat şişesi gibi kanla dolmaktadır. Bu sayede padişahın adaletinin yanı sıra kahredici özelliği de vurgulanmaktadır:

Olur zemîn ü zamân vakt-i lutf u kahrından
Misâl-i kîse-i nakkâd ü kâse-i fassâd (Nev'i-zâde Atâyî, K. 21/41)

[Zemin ve zaman senin lütf zamanlarında sarraf kesesi, kahr zamanlarında ise hacamat kâsesi gibi olur.]

e. Savaşta Kan Dökmenin Hacamat Olarak Nitelenmesi

Klâsik şairler, fesâdın fâsd ile giderilebileceğine dair bazı hayaller kurmuşlardır. Bu hayaller, vücutta arızaya neden olan unsurların kan dökülerek dışarı atılması ile memlekette sorun çıkaranların katledilmeleri arasında kurulan münasebete dayanmıştır.

Fuzûlî, Ayas Paşa için yazdığı bir kasidenin aşağıda geçen beytinde, Ayas Paşa'nın kılıcını kan döken neştere benzetir. Fuzûlî'nin bu beytinde kan aldırma, "kan dökme" şeklinde düzeni sağlamak amacıyla başvurulan bir çare olarak görülmektedir. Nasıl ki kanı coşan kişiler kan aldırıldığında rahatlayıp sakinleşiyorsa, bozgunculuk, taşkınlık yapanların da kanları döküldüğünde bu kötü huylarından vazgeçecekleri bildirilmektedir:

Cezâyir ehli tuğyân üzredir azm et ki şem-şîrin
Fesâd-ı hûn-ı fâsîd def'ine hûn-rîz neşterdir (Fuzûlî, K. 19/28)

[Cezayir halkı taşkınlık yapmaktadır. Çaba göster ki kılıcın, bozuk kanın kötülüğünü ortadan kaldırmak için kan alıcı bir neşterdir.]

Fuzûlî'ninkine benzer bir kullanım, Lebîb'de de görülmektedir. Lebîb'in, Abdullah Paşa'yı övdüğü aşağıdaki beyitte, Abdullah Paşa'nın da kılıcı, düzeni bozan kanı bozukların kanlarını akıtmakta kan alıcının neşterine benzetilmiştir:

Tabîb-i memleketdir mülke hükmü 'ayn-ı hikmetdir
Dimâ'-ı fâsîde gûyâ ki tîğî neşter-i fessâd (Lebîb, K. 4/16)

[-O padişah- memleketin hekimidir ve kararları da hikmetin ta kendisidir. Sanki kılıcı, fesat çıkaranların, düzeni bozanların kanlarını almada kan alıcının neşteridir.]

Ebu Bekir Kânî'nin aşağıdaki beytinde kılıcın, düşmanların damarlarını kesmesi sonucu, canlarından korkanların, kılıcı kan almakta kullanılan neştere benzettikleri vurgulanmaktadır:

Kâniyâ ol tîğ ile 'ırkın kesüp düşmenlerün
Bîm-i cân ile diyeler kim 'aceb nîşter mi bu (Ebu Bekir Kânî, K. 42/11)

[Ey Kani! O kılıçla damarlarını kestiğinde düşmanların can korkusuyla "Bu, acaba neşter midir?" desinler.]

f. Berberin Kan Alması

Eski zamanlarda berberlerin tıraş etme ve diş çekme vazifelerinin yanı sıra şişe çekme yöntemiyle hastalardan kan alarak onları tedavi etme görevleri bulunmaktaydı (Atik Gürbüz 2012: 235). Berber, berber dükkanı, berberin tıraş etme, diş çekme ve kan almada kullandığı gereçlerden bahsedilen beyitlerde bazen sevgili ile âşık da söz konusu edilir. Bu beyitlerde, kimi zaman berberin sevgiliye benzetildiğine tanık olmak mümkündür. Nitekim Hâtîf'in aşağıdaki beytinde bu durum görülebilir. Âşığın, sevgiliye hasretinden gözleri, hacamatçı şişesi gibi kanla dolmuştur. Berberin / sevgilinin bakışının korku neşteri, âşığın gönül damarından kan akıtmaktadır:

Şîşe-i haccâma döndü dîde-i hasret bugün

Neşter-i bîm-i nigâhundan reg-i dil berberin (Hâtif, G. 210/4)

[Berberin bakışının korku neşterinden, bugün gönül damarı hasretle bakan gözü hacamat şişesine çevirdi.]

Bosnalı Sâbit'in aşağıdaki beytinde, bazı berberlerin diş çektiği bazılarınnsa şişe çekerek kan aldığı vurgulanmaktadır:

Mübtelânun çoğını sindürdi

Kimi şişe kimi diş çekdürdi (Berber-nâme, Atik Gürbüz 2012: 235)

[Kendisine düşkünlerin çoğunu yatıştırdı. Onların kimi şişe, kimisi diş çekti.]

Ravzî de aşağıdaki beytinde sevgiliyi berbere benzetmektedir. Şair, berberin tıraş etme ve kan alma mesleği ile sevgilinin âşiğa zulmü arasında bir münasebet kurar. Berber ve sevgili her ne kadar baş kesme (tıraş etme) ve kan dökme vasıflarına sahip olsalar da her ikisi sevilip arzu edilir:

Şehr-i dilde çâr-sû-yı hüsne bir sencileyin

Baş keser kanlar döker mahbûb berber gelmedi (Ravzî, G. 608/3)

[Gönül şehrinde güzellik çarşısına senin gibi baş kesip kanlar döken, sevilen bir berber gelmedi.]

g. Bir Ruh İki Beden

Klâsik şairlerimiz kan aldırma ile ilgili beyitlerinde kimi zaman "ayrı bedenlerde aynı ruh oluş" gibi motiflere rastlamak mümkündür. Bu motifle ilgili Alevî-Bektaşîler arasında şöyle bir menkıbe anlatılır:

Kırklar, erenler, dervişler (çeşitli kaynaklar bu isimlerden birini kullanıyor) bir evde oturmuş sohbet ederlermiş. Peygamber Muhammed Mustafa onların meclisine varmak, bu Hak erenlerini görmek istemiş. Kapıyı çalmış, kimsin diye sorulunca 'ben peygamberim' demiş. Bizim meclisimizde peygamberin yeri yoktur diye, kapıyı açmamışlar. O vakit Cebrail'in dili ile Tanrı'dan haber gelmiş ki, 'Ya Muhammed ben bir fakirim dyesin'. Peygamber dönüp kapıyı vurmış, kim olduğu sorulunca 'fakirim' diye cevap vermiş; bunun üzerine kapıyı açmışlar. Peygamber dervişlerin arasına katılmış, kim olduklarını, ne iş yaptıklarını, birbirleri ile ilişkilerinin ne olduğunu sormuş. Onlar demiş ki; 'Biz eşit kişileriz. Birimiz ne isek hepimiz oyuuz. Birimize dokunsan hepimizden ses gelir; birimizden kan aksa, hepimizden kan akar.' Peygamber inanmayıp delil istemiş. Bunun üzerine Kırklardan biri bıçağını çıkarıp, kendi kolunu yarmış, kırk koldan aynı zamanda kan akmaya başlamış (Başgöz 2003: 43-44'ten aktaran Akdemir 2012: 100).

Hayâlî Bey'in bir beytinde, yukarıdaki menkıbede değinilen "birinden kan akınca hepsinden kan akması" hususu ile yakın bir anlam sergilenir. Beyitte candan ve sa-

mimi bir arkadaşlığın, kaza fassâdı (kan alıcı) tarafından birisinden kan alınrsa hepsinden kan akmasına sebep olacağı vurgulanmıştır:

Bir nice hem-dem hem-agazız ki fassâd-ı kazâ
Birimizden kan alırsa cümlemizden kan akar (Hayâlî, G. 58/4)

[Biz öyle canciğer ve yakın arkadaşız ki kaza fassâdı birimizden kan alırsa hepimizden kan akar.]

Fuzûlî de *Leylâ ve Mecnûn* adlı eserinde bu duruma değinir. Mecnûn'un babası, Leylâ'nın babasının Mecnûn'u öldürmek için çöle adamlar gönderdiğini öğrenince doğrudan Mecnûn'un yanına gider. Mecnûn, babası ile konuşurken birden elbisesinin kolu kanla dolar. Babasının telaşlanması sonucu Mecnûn, babasına korkmamasını, o anda hacamatçının Leylâ'nın koluna neşter vurup kan aldığını ve artık ikisinin ayrı bedenlerde tek bir ruh olduklarını söyler:

Lerzân oluben ten-i hazîni
Kan doldı kolından âstfîni

Elverdi atasına tehayyür
Mecnûn dedi eyleme tefekkür

Fasd eyledi ol büt-i perî-zâd
Nîş urdı anun kolına fessâd

Ol zahm eseri görindi mende
Biz bir rûhuz iki bedende (Leylâ ve Mecnûn, 2130-2133. beyitler)

Âşık, sevgili ile o kadar çok bütünleşmiştir ki sevgili kan alıcıya gidip kan aldırması için damarını gösterse âşığın bağı aşk neşteriyle delinir:

Neşter-i gayretle ger bagrum deline vechi var
Her kaçan fassâda ol hûnî damârın gösterür (Hikmetî, G. 77/3)

[Ne zaman o gaddar sevgili hacamatçıya -kan aldırmaq için- damarını gösterse, aşk neşteriyle adeta bağrım delinir.]

SONUÇ

Eskiden tababet olarak adlandırılan tıp ve hekimlikle ilgili konular hakkında yazılmış müstakil eserlerin yanı sıra çeşitli mecmua veya muhtelif konularla ilgili kitapların belli bölümleri ve bazı edebî eserlerde hastalık, hastalığın tedavi yöntemleri, hekimlikte kullanılan gereçler gibi konulara doğrudan ya da dolaylı olarak yer verildiğini görmek mümkündür. Klâsik şairlerimiz dönemlerinin sosyal, siyasal ve kültürel hayatından kesitleri birer tarihî vesika olmaktan ziyade çeşitli mazmun, benzet-

me, istiare ve mecazlarla zenginleştirerek şiirlerine taşımışlardır. Nitekim geleneksel tıpta bir tedavi metodu olarak başvurulan kan aldırma / hacamat da klâsik şairlerce edebi bir malzeme hâline getirilerek beytlere konu edilmiştir. Klâsik şiirde, kan aldırmanın faydaları, zamanı, amacı, araç gereçleri birer benzetme unsuru olarak kullanılmıştır.

Klâsik şiirin, sosyal malzemeyi kolaylıkla bir estetik malzeme hâline getirdiği, hacamatı da bu süreçte bir materyal olarak kullandığı görülmektedir. Klâsik şairler, sevgilinin kan dökücü bakışını, onu bir hacamatçıya benzetmek suretiyle de dile getirmişlerdir. Bunun yanı sıra âşık-maşuk ilişkisi ve çeşitli tabiat hadiseleri üzerinden kan aldırmağa değinmiş; memduhun adaleti sayesinde yalnızca hacamatçı tarafından kan akıtıldığını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda bazı hastalıklar ve bu hastalıkların tedavi yollarından bahsetmiş ve toplumsal hayatta berberlik zanaatını icra eden berberlerin, tıraş etme vazifesi yanında hacamat yaptıklarını da belirtmişlerdir.

Günümüzde de çeşitli amaçlarla hâlâ devam etmekte olan kan aldırmanın, ecda-dın edebî eserlerinde nasıl bir yer tuttuğunun tespiti, hem dönemin şiir sanatı hem de tıbbî imkân ve yöntemleri ile ilgili yapılacak çalışma ve araştırmalar için önem arz eder.

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, Ayşegül (2012), " 'Miskinlik' Dairesinde 'Devreden' Bir Derviş: Yunus Emre", *Turkish Studies*, Volume 7/3, 97-113.
- AKDOĞAN, Yaşar (t.y.), *Ahmedî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-128334/h/ahmedidivaniyasarakdogan.pdf> (23.09. 2013).
- AKKUŞ, Metin (1993), *Nef'i Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKMAN, Eyüp (2009), "Necati Beğ Divanı'nda Deyimler ve 'Tebbeti Ters Okutmak' Deyimi Üzerine", *I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu*, http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/eyup_akman_necati_beg_divani.pdf (13.09. 2013).
- AKYÜZ, Kenan vd. (1990), *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet - AKSOYAK, İ. Hakkı (t.y.), *Haşmet Külliyyatı (Divân, Senedü'ş-şuara, Viladet-name, İntisabü'l-müluk)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213630/h/girivemetin.pdf> (23.09.2013).
- ATIK GÜRBÜZ, İncinur (2012), "Divan Şiirinin Sevimli Yüzleri Osmanlı Şiirinde Berberler", *Turkish Studies*, Volume 7/3, 233-255.
- AYDEMİR, Yaşar (2009), *Ravzî Divanı*, Ankara, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213618/h/metin.pdf> (23.09.2013).
- BAŞPINAR, Fatih (t.y.), *Beyânî Divânı (İnceleme-Metin)*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-275461/h/beyani-a.pdf> (23.09.2013).
- BAYAR, Bilal (2010), *Yâver Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

- BILKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî Dîvânı I-II*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- CANAN, İbrahim (1995), *Hadis Külliyyatı Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, C. 11, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EĞRİ, Aysel (2006), 17. YY. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- ERSOY, Ersen (2010), *II. Bayezit Devri Şairlerinden Münîrî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.
- GÜRGENDERELİ, Müberra (t.y.), *Mostarlı Hasan Ziyâ'î Divanı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-213638/h/metin.pdf> (23.09.2013).
- <http://www.hacamat.net/Hacamat/hacamat-in-faydalari.html> (08.09.2013).
- İBN-i SİNÂ (1995), *El-Kânûn fi't-Tıbb Birinci Kitap*, (Çev.: Esin Kâhya), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- KALKIŞIM, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANAR, Mehmet (2008), *Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Say Yayınları.
- KARABULUT, Ali Rıza (2006), *Tıbb-ı Nebevî Ansiklopedisi 1-2*, 6. Baskı, Ankara: Kozan Ofset.
- KARAKÖSE, Saadet (1994), *Ne'î-zade Atayı Divanı Kısmi Tahlil-Metin*, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- KAYA, Hasan (2009), 18. YY. Şairi Âsaf ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.
- KEMIKLI, Bilal (2007), "Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 1, C. 16, Bursa, 19-36.
- KÖŞE, Abdullah (1996), "Hacamat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, İstanbul, 422.
- KURTOĞLU, Orhan (2004), *Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin- Sözlük)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2006), "Divan Şairleri Hastaları Nasıl Tedavi Ederler?", *Karadeniz Araştırmaları*, 78-89.
- MACİT, Muhsin (1997), *Nedîm Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MENGLİ, Mine (1995), *Mesîhî Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- MERMER, Ahmet (1991), *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- MERMER, Ahmet (1997), *Karamanlı Aynî ve Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- NUR DOĞAN, Muhammet (2010), *Fuzulî Leylâ ve Mecnun Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- NUR DOĞAN, Muhammet (2011), *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk Metin, Düzyazıya Çeviri, Notlar ve Açıklamalar*, İstanbul: Yelkenli Yayınevi.
- ONAY, Ahmet Talat (2009), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, (Haz.: Cemal Kurnaz), İstanbul: H Yayınları.

- ÖZKAN, Ömer (2005), "Bir Tedavi Bitkisi Olarak Gül'ün Divan Şiirindeki Görünümleri", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. XII, S. 2, 30-41.
- ÖZKAN, Ömer (2007), *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı (XIV-XV. Yüzyıl)*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- PALA, İskender (2007), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2002), *Emrî Divanı*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- SARI, Şeyma (2009), *Hâtif Ali Efendi Hayatı, Edebî Kişiliği, Divânının Tenkitli Metni (132b-203a) ve Nesre Çevirisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- SEZER, Müslîh (2009), *Cesârî Divânı*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- ŞAFAK, O. Necmettin (2010), "İlk Dönem (14. ve 15. Yüzyıl) Türkçe Tıp Yazmalarında Çocuk Sağlığı Hastalıkları ve Tedavileri", *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, İstanbul: Nobel Matbaacılık, 227-311.
- TARLAN, Ali Nihat (1992), *Hayâlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1992), *Necatî Beg Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TIĞLI, Fatih (2006), *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- TOKAT, Feyza (2012), *Hezârfen Hüseyin Efendi'nin "Tuhfetü'l-Erîbi'n-Nâfia li'r-Rûhânî ve't-Tabîb"i (İnceleme-Metin)*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- TURGUTLU, Mehmet (2008), *Enderûnlu Halîm Divânı (İnceleme-Metin)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- UNAT, Yavuz - KÂHYA, Esin (2006), "Kan Alma (Venesection) ve Cezerî'nin Kan Miktarını Ölçen Aletleri", *II. Türk Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi*, 30-31 Ekim 2006, Isparta: <http://www.yavuzunat.com/t/T31.pdf> (08.09.2013).
- ÜNVER, İsmail (1983), *Ahmedî İskender-nâme İnceleme-Tıpkıbasım*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÜZÜMCÜ, Mehmet Ali (2008), *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Za'îfî (İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks)*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- YAZAR, İlyas (2006), *Kânî Divânı (İnceleme-Metin)*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- YENİKALE, Ahmet (2012), *Sünbül-zâde Vehbî Divânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-292567/h/sunbul-zade-vehbi.pdf> (23.09.2013).
- YENİTERZİ, Emine (1998), "Divan Şiirinde Sağlık ve Hastalıklarla İlgili Bazı Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, Konya, 87-103.
- YILMAZ, Fethi (2011), "Hz Peygamber (s.a.s) ve Hacamat (Kan Aldırma)", *Yeni Ümit Dinî İlimler ve Kültür Dergisi*, S. 92, <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/hz--peygamber-s-a-s-ve-hacamat-kan-aldirma> (08.09.2013).
- YURTBAŞI, Metin (2012), *Smuflandırılmış Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Excellence Publishing.